

ЕКСПЕРТИЗА В ОСВІТІ: ОСОБЛИВОСТІ, ФУНКЦІЇ, ТИПИ

В статті розглядаються різні підходи до визначення сутності понять «експертиза» та «експертиза в галузі освіти або педагогічна експертиза». Визначено, що педагогічну експертизу розглядають як систему досліджень або комплекс науково-дослідних чи аналітичних процедур, спрямованих на поліпшення якості змісту освіти, підвищення професійної компетентності педагогічного колективу, а також підготовки й прийняття компетентного управлінського рішення. З'ясовано відмінності між поняттями «експертиза», «моніторинг», «діагностика», «аудит», «інспектування». Виокремлено найбільш важливі функції експертизи в галузі освіти та її основні типи.

Ключові слова: діагностика; експертиза; експертиза в освіті; експертний метод дослідження; моніторинг; педагогічна експертиза.

Вступ. Освіта сьогодні є визначальними чинником та потужним рушієм розвитку суспільства. Освіта постає складною соціальною системою і в результаті – складним об'єктом для дослідження, завдячуючи своєму системному характеру, що пов'язує освіту з іншими соціальними підсистемами – економічною, політичною, культурною тощо. Освіта як соціальне й культурне явище є невід'ємним супутником еволюційного розвитку людства (Огнев'юк В., Сисоєва С., 2012)

Інтеграція України у світовий освітній простір вимагає постійного вдосконалення національної системи освіти, пошуку ефективних шляхів підвищення якості освітніх послуг, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем, реального забезпечення рівного доступу всіх її громадян до якісної освіти, можливостей і свободи вибору в освіті, модернізації змісту освіти і організації її адекватно світовим тенденціям і вимогам ринку праці, розвитку державно-громадської моделі управління (Національна стратегія розвитку освіти України на 2012-2021 рр., с. 7).

З огляду на це актуальним стає запровадження педагогічної експертизи, яка передбачає дослідження педагогічних явищ, об'єктів, процесів, результатів діяльності та узгодження пріоритетів діяльності навчальних закладів, і на цій основі прогнозування розвитку систем освіти, експертне оцінювання альтернативних рішень, визначення найкращих варіантів організації освітнього простору фахівцями з метою поліпшення його якості (Касьянова О. М., с. 19).

Проблемі експертизи в освіті приділяється належна увага у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема, С. Л. Братченко, М. В. Крулехт, І. В. Тельнюк, В. С. Черепанова, Д. А. Іванова, О. М. Касьянової.

Мета статті – дослідити різні підходи до визначення сутності поняття «експертиза в освіті чи педагогічна експертиза», з'ясувати відмінності між поняттями «експертиза», «моніторинг», «діагностика», «аудит», «інспектування», визначити

найбільш важливі функції експертизи в галузі освіти та основні її типи.

Особливості педагогічної експертизи. Сучасний великий тлумачний словник української мови трактує поняття експертизи (від лат. *expertus* – досвідчений, із франц. *expertise* – доказ) як дослідження і розв'язання проблемних ситуацій компетентними фахівцями, що мають спеціальні знання із певних питань, шляхом вибору найбільш аргументованих рішень (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2002, с. 341).

С. Л. Братченко вважає, що експертиза – це особливий спосіб вивчення дійсності, який дозволяє побачити та зрозуміти те, що не можна просто виміряти або вирахувати, який здійснюється компетентними та незалежними фахівцями (експертами) і в якому саме суб'єктивній думці та відповідному рішенню надається вирішальне значення (Братченко С. Л., 1999, с. 14).

Особливості педагогічної експертизи, на думку М. В. Крулехт та І. В. Тельнюк, полягають в тому, що вона є (Крулехт М. В., Тельнюк І. В., 2002, с. 10): системою дослідження педагогічних явищ, процесів, проблем, результатів педагогічної діяльності, а також прогнозування розвитку освіти, експертного оцінювання альтернативних рішень і визначення найкращих результатів організації освітнього процесу з метою поліпшення якості та відновлення змісту освіти, надання консультативної допомоги авторам і колективам освітніх закладів; комплексом науково-дослідних процедур, спрямованих на одержання від експертів інформації, її аналіз і узагальнення з метою прийняття компетентних рішень у галузі управління закладами освіти; показником професійної компетентності педагогічного колективу (експертиза якості роботи закладу освіти).

М. В. Крулехт та І. В. Тельнюк вважають, що механізмом, який дозволяє здійснити педагогічну експертизу, є експертний метод. Вказані науковці визначають експертний метод як комплекс логічних та математичних процедур, які спрямовані на отримання інформації, її аналіз та узагальнення з ме-

тою підготовки та прийняття компетентного управлінського рішення (Крулехт М. В., Тельнюк І. В., 2002, с. 13).

В. С. Черепанов визначає педагогічну експертизу як сукупність процедур, необхідних для отримання думок у формі міркувань або оцінювання педагогічного явища, об'єкта (Черепанов В. С., 1990, с. 50).

В. Я. Сквирський наголошує, що педагогічна експертиза – це оцінювання авторитетними спеціалістами стану об'єкта або діяльності педагогічних явищ. Експертиза – це не просто формування, відбір та оброблення думок експертів. Її визначає в першу чергу робота експертів щодо забезпечення якості педагогічного процесу (Сквирський В. Я., 1994, с. 40).

Д. А. Іванов поняття «експертиза» розуміє як діяльність людини, що посідає позицію експерта, її цілі, цінності, розумові процедури, які дозволяють зробити експертний висновок, у тому числі пов'язані з різними аспектами освітньої діяльності. Основне призначення експертизи в освіті полягає в наданні допомоги, підтриманні колективів навчальних закладів для здійснення тих чи інших змін та управління ними як на етапі формування задуму (проектування), так і під час його реалізації. В цьому випадку роль експертизи полягає в супроводі процесу реалізації задуму (Іванов Д. А., 2008, с. 239).

М. М. Князева вважає, що експертиза – це аналітична процедура, спрямована на отримання аргументованого уявлення про стан результату (цілісного об'єкту) освітньої діяльності (Князева М. М., 2001, с. 210).

О. М. Касьянова звертає увагу на такі особливості педагогічної експертизи як (Касьянова О. М., 2014, с. 39-40):

- експертизу здійснюють для педагогічно значущих цілей, тобто її орієнтовано на те, щоб на підставі аналізу й інтерпретації результатів одержати нову інформацію про те, як поліпшити якість освіти, навчання, виховання та розвитку особистості учня;
- вона надає принципово нову змістовну інформацію про педагогічну діяльність вчителя;
- її здійснюють за допомогою методів, які органічно вписуються до логіки педагогічної діяльності;
- за допомогою експертизи посилюють контрольні-оцінювальні функції діяльності вчителя та керівника;
- навіть деякі традиційні методи та засоби навчання і виховання можуть бути трансформовані в методи та засоби педагогічної експертизи.

На думку І. Д. Чечель, основними завданнями експертизи традиційно є аналіз умов здійснення освітнього процесу (ліцензування), процедури оцінювання результатів освітнього процесу, якості кадрового ресурсу на відповідність освітнім стандартам (Чечель І. Д., 2014).

Під час дослідження гуманітарної експертизи, складовою якої є педагогічна, С. Л. Братченко виокремлює експертизу у вузькому та широкому сенсі. Він наголошує на тому, що, якщо для експертизи у вузькому сенсі ключова проблема – отримання знання від експерта шляхом його опитування, то для експертизи в широкому сенсі – проведення усебічного повноцінного дослідження для отримання аргументованих даних із експертного питання (Братченко С. Л., 2006, с. 68). Саме якості дослідження надано головної уваги – ретельної розробки структури дослідження, його основних принципів, методів, процедур тощо.

Експертизу часто ототожують з моніторингом, діагностикою, аудитом, інспектуванням. Але варто зауважити, що ці поняття мають суттєві відмінності. Зокрема, основне призначення моніторингу полягає у попередженні збоїв у ефективному функціонуванні об'єкта. Моніторинг підтримує функціонування об'єкта, у той час як експертиза підтримує його розвиток (Касьянова О. М., 2014, с. 28).

Особливість діагностики полягає в тому, що її може здійснювати будь-хто за допомогою певних методик, спрямованих на визначення причин (діагнозу) позитивного або негативного результату (Касьянова О. М., 2014, с. 28).

Особливістю аудиту є те, що до навчального закладу на заявку його керівника запрошують фахівців із управління освітою. Під час аудиторської перевірки використовуються традиційні методи контролю, за підсумками складають довідку, в якій відзначають виявлені порушення (недоліки), причини їх виникнення, а найголовніше – окреслюють можливі управлінські рішення, запропоновані аудитором задля усунення порушень (Касьянова О. М., 2014, с. 30).

Інспекції здійснюють особи, які є представниками певних державних органів, сенс цих перевірок полягає у визначенні відповідності / невідповідності шкільної дійсності встановленим нормам і вимогам, на підґрунті чого здійснюють певні висновки. Інспектування забезпечує функціонування закладів освіти у суворій відповідності до державних вимог, отже, передбачає оцінювання педагогів, закладів освіти з точки зору зовнішнього зразка на підставі загальноприйнятих норм (Касьянова О. М., 2014, с. 34).

Функції педагогічної експертизи. Д. А. Іванов та О. М. Касьянова пропонують такі функції педагогічної експертизи (Іванов Д. А., 2008, с. 308, Касьянова О. М., 2012, с. 22): аналітичну – аналіз ситуації у закладі освіти щодо його соціокультурного оточення на державному, регіональному або муніципальному рівнях; проєктивну – надання допомоги педагогічному колективу на етапі розроблення задуму інноваційного проєкту та способів його реалізації; розвивальну – виявлення потенційних можливостей, проблем, невикористаних ресурсів;

оцінну – визначення необхідних результатів та їх значимості як у контексті змін, що відбуваються у певному закладі освіти, так і у межах програм розвитку освіти для прийняття управлінських рішень, а також відповідності параметрів, що аналізують й оцінюють, нормативним і сучасним параметрам та вимогам за системою критеріїв, норм оцінювання й технологією; консультативну – надання консультативної допомоги учителям та керівникам навчальних закладів у процесі супроводу реалізації проекту, програми; рефлексивну – організація усвідомлення колективом певного навчального закладу всього перебігу їхньої діяльності, проблем та її результатів під час внутрішньої та зовнішньої експертизи; функція моніторингу – це постійне відстеження експертами перебігу діяльності для визначення відповідності поточного стану справ запланованим; діагностичну, яка спрямована на виявлення стану об'єкта, предмета або явища, причин його відхилення від нормативних, науково-обґрунтованих параметрів, за якими здійснюють їхній аналіз і оцінювання; прогностичну – визначення перспектив розвитку об'єкта (явища, процесу), якого аналізують та оцінюють, створення відповідного проекту й визначення шляхів його реалізації у практичній діяльності; захисну, що забезпечує реалізацію інтересів учнів відповідно до їхніх потреб, інтересів, уподобань та потреб суспільства, наявної парадигми освіти, психогієни, охорони здоров'я.

Типи педагогічної експертизи. Дослідники виокремлюють 15 типів експертизи, які поділяють на 4 блоки (Макарова О. О., Пальмова О. А., 2011, с. 28).

Перший блок утворюють форми експертизи, основним джерелом інформації яких є тестування та інші види оцінки. Сюди відносять: національні програми оцінювання, основна мета яких полягає у фіксуванні рівня знань, вмінь та навичок учнів або студентів з певних дисциплін; міжнародні програми оцінювання, прикладами яких є дослідження PISA, TIMSS; звіти про діяльність школи; системи моніторингу учнів та студентів, які стосуються макрорівнів

освітньої системи; внутрішня експертиза на основі зовнішніх оцінок; система іспитів.

Другий блок представлений двома видами експертизи, які базуються на статистичних управлінських даних (Макарова О. О., Пальмова О. А., 2011, с. 28): системами управлінської інформації в рамках всієї системи освіти; шкільними системами управлінської інформації, які представляють собою комп'ютерну мережу з базою даних та програмним забезпеченням, які дозволяють зберігати, аналізувати та використовувати дані. Основний недолік подібних систем полягає в її високій вартості; дослідження міжнародних комісій, в склад яких входять експерти з освіти з різних країн, які проводять систематичні дослідження функціонування національної системи освіти; шкільна інспекція та нагляд; внутрішня експертиза школи (або самоекспертиза), яка включає оцінку роботи викладацького складу. Головною слабкою стороною самоекспертизи є її об'єктивність; шкільний аудит, який є на сьогодні малорозповсюдженим; експертиза як складова процесу навчання. Під цією формою експертизи розуміють процес щоденної неформальної оцінки вчителем учнів.

Два останніх типи експертизи – експертиза програм та різні форми викладацької експертизи – не визначаються стосовно джерел інформації, що аналізуються.

Висновки. Отже, педагогічну експертизу розглядають як систему досліджень або комплекс науково-дослідних чи аналітичних процедур, спрямованих на поліпшення якості змісту освіти, підвищення професійної компетентності педагогічного колективу, а також підготовки й прийняття компетентного управлінського рішення. Основними функціями експертизи є аналітична, розвивальна, оцінна, консультативна, рефлексивна, контролююча, прогностична та захисна. Існують форми експертизи,

- основним джерелом інформації яких є тестування та інші види оцінки;
- які базуються на статистичних управлінських даних.

Література

1. **Братченко С. Л.** Введение в гуманитарную экспертизу образования / С. Л. Братченко. – М., 1999. – 137 с.
2. **Братченко С. Л.** Мир экспертизы – попытка определения координат / С. Л. Братченко // Экспертиза в современном мире: от знания к действительности / под. ред. Г. В. Иванченко, Д. А. Леонтьева. – М.: Смысл, 2006. – С. 63-76.
3. **Великий тлумачний словник сучасної української мови** / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1426 с.
4. **Иванов Д. А.** Экспертиза в образовании: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / Д. А. Иванов. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 336 с.
5. **Касьянова О. М.** Контрольно-аналітична діяльність керівника навчального закладу / О. М. Касьянова. – Х.: Вид. група «Основа», 2014. – 192 с. – (Серія «Абетка керівника»).
6. **Касьянова О. М.** Педагогічна експертиза діяльності навчального закладу: навчально-методичний посібник / О. М. Касьянова. – Х.: Видавничка група «Основа», 2012. – 128 с.
7. **Касьянова О. М.** Теоретико-методологічні засади експертизи в освіті / О. М. Касьянова // Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний наук.-практ. журн. – Харків: НТУ «ХПІ», 2009. – № 3. – С. 19-28.

8. **Князева М. М.** Экспертиза образовательных проектов / М. М. Князева // Школьные технологии. – 2001. – №2. – С. 210-227.
9. **Крулехт М. В.** Экспертные оценки в образовании: учеб. пособие для студ. фак. дошк. образования высш. пед. учеб. заведений / И. В. Тельнюк. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 112 с.
10. **Макарова Е. А.** Эвалюация как неотъемлемая составляющая системы управления современным образованием / Е. А. Макарова, Е. А. Пальмова // Российский психологический журнал. – 2011. – Т.8. – №2. – С. 19-32.
11. **Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.** – 37 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
12. **Огнев'юк С., Сисоева С.** Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти / В. Огнев'юк, С. Сисоева // Рідна школа: щомісяч. науково-пед. журн. – 2012. – №4/5. – С. 44-51.
13. **Скворский В. Я.** Методика согласования экспертных оценок образовательных концепций / В. Я. Скворский // Педагогика. – 1994. – №4. – С. 39-43.
14. **Черепанов В. С.** Теоретические основы педагогической экспертизы: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / Вячеслав Сергеевич Черепанов. – Глазов, 1990. – 351 с.
15. **Чечель И. Д., Потемкина Т. В.** Управленческая проблема как объект анализа эксперта-консультанта по вопросам развития образования / И. Д. Чечель, Т. В. Потемкина // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2014. – №6. – Режим доступу: <http://www.sisp.nkras.ru> doi 10.12731/2218-7405-2014-6-23 (rus)

Natalia Ponomarenko. EKSPERTYZA W EDUKACJI: WŁAŚCIWOŚCI, FUNKCJE, TYPY

W artykule rozpatrywane są różne podejścia do zdefiniowania pojęć «ekspertyza» i «oświatowa lub pedagogiczna ekspertyza». Ekspertyzę pedagogiczną przedstawiono jako system badań oraz kompleks naukowo-badawczych lub analitycznych procedur nakierowanych na poprawę jakości edukacji, na podwyższenie kompetencji zespołu pedagogicznego, a także przygotowywanie i podejmowanie kompetentnych decyzji administracyjnych. Zwrócono uwagę na odróżnienie ekspertyzy od takich pojęć, jak «monitoring», «diagnosta», «audyt», «inspekcja». Scharakteryzowano również najważniejsze funkcje ekspertyzy oświatowej i główne jej typy.

Słowa kluczowe: diagnostyka; ekspertyza; ekspertyza w edukacji; ekspercka metoda badań; monitoring; pedagogiczna ekspertyza.

Natalia Ponomarenko. EXPERT ASSESSMENT IN EDUCATION: FEATURES, FUNCTIONS AND TYPES

The article covers various approaches to defining the notion of «expert assessment in education or pedagogical expert assessment». It has been found that pedagogical expert assessment is seen as a system of researching pedagogical phenomena, processes, problems, pedagogical activity results as well as forecasting the development of education, expert assessment of alternative solutions and identifying the best results of the educational process arrangement in order to improve the quality of education and provide counseling services to authors and staff in educational institutions. On the other hand, expert assessment is seen as a complex of scientific and research procedures aimed at summarising the information received from experts to enable competent decision-making in the field of educational institutions management. It is highlighted that expert assessment is significantly different from such notions as «monitoring», «diagnostics», «audit» and «inspection». That is to say that the main purpose of monitoring is to prevent any possible failures in effective functioning of an object, while expert assessment maintains its development. Diagnostics can be conducted by any individual with the help of certain methods aimed at identifying the causes of positive and negative outcomes. One of the features of audit is that educational authorities are invited by the head of an educational institution. Inspections identify whether or not schools meet the requirements and standards of the industry and make conclusions. In addition to the above, the key functions and types of expert assessment in education have been defined (analytical, developmental, counseling, diagnostic, reflexive and forecasting).

Keywords: diagnostics; expert assessment; expert assessment in education; expert method of research; monitoring; pedagogical expert assessment.

Рецензенти:

С. Сисоева – д. пед. н, проф., член-кор. НАПН України
С. Заскалета – д. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 17.08.2015
Прийнято до друку 26.11.2015